

Володимир Маключенко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри культурології та філософії
Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ О. ГОНЧАРА

У статті акцентована увага на проблемах збереження і розвитку української мови у студіях О.Гончара.

In the article is accented attention on the problems of saving and development of Ukrainian language in the studios of O.Gonchar.

Мета наукового повідомлення полягає у розкритті значення публіцистичної творчості О.Гончара для збереження і розвитку української мови.

Основні завдання, поставлені автором статті:

- висвітлити погляди О.Гончара на політику царського уряду щодо української мови в часи перебування України у складі Російської імперії.
- Охарактеризувати роздуми письменника про розвиток української мови в радянський період.

Проблема збереження і розвитку української мови була і залишається надзвичайно гострою і злободенною. Вона неодноразово порушувалась у багатьох публіцистичних статтях і виступах Олеся Гончара. Дослідники творчості

письменника Наєнко М. К. [8], Малиновська М., [6] Погрібний А. Г., [9] Семенчук І. Р. [10] частково торкалися цього питання, але воно не стало предметом спеціального дослідження. Автор поставив за мету на основі публіцистичної творчості О. Гончара проаналізувати його роздуми про минуле, сучасне і майбутнє української мови. Дана проблема може стати предметом наступних наукових досліджень.

Олесь Гончар увійшов в українську культуру не тільки як талановитий прозаїк, автор багатьох високохудожніх романів, повістей, оповідань, але і як вдумливий літературознавець, літературний критик, пристрасний публіцист. Його численні виступи в пресі, на письменницьких форумах, перед громадськістю республіки були спрямовані на захист історичних і культурних пам'яток, української культури [1].

Особлива велика увага зверталась письменником на захист рідної мови як духовної опори нації. Відомо, що в часи перебування України у складі Російської імперії українська мова, як і в цілому українська культура, розвивались в надзвичайно несприятливих умовах. Звертаючись до історії України, О. Гончар зазначав, що царський уряд ніс нашому народові неволю, темряву, національне гноблення. Так, після Полтавської битви царські головорізи вчинили жорстоку розправу над населенням Батурина. Уся Лівобережна Україна була залита кров'ю тих, хто не хотів розлучатися з вольностями. У 1718 році до Києва прибула таємна царська зондеркоманда, яка підпалила з усіх кінців Лавру з її літописами та стародруками, щоб усе стало попелом, щоб позбавити Україну духовних джерел, що зберігались в ній ще з княжих часів [4; 168].

З 1720 р. указ Петра I забороняв друкувати світські книжки українською мовою, а указ Олександра I 1804р.

забороняв навчатись українською мовою. За часів Олександра II 1862 р. заборонено й українські приватні недільні школи. Міністр внутрішніх справ Валувєв заборонив друкувати книжки українською мовою і вважав, що такої мови “не было, нет и быть не может”. Підрізував крила українській культурі Емський указ Олександра I про заборону не лише друку, а й театральних вистав, концертів, ввезення з-за кордону виданих там книжок українською мовою [3; 56-57].

Українська культура і мова змогли вижити і вистояти лише спираючись на одвічну силу народної культури, яка стояла на дуже високому естетичному рівні і мала виняткову здатність до самозбереження. У цей час продовжували розвиватись український фольклор, художні ремесла, малярська та пісенна творчість селянства. З другого боку, життєздатність української культури виявилися в тому, що вона максимально використала легальні можливості для розвитку літератури, живопису, театру, музики.

В радянські часи українська мова продовжувала зазнавати гонінь і переслідувань. Виступаючи на сесії Верховної Ради України 26 жовтня 1989 р., О. Гончар зазначав, “що сталінщина з її кривавим терором винищувала хвилю за хвилею українську інтелігенцію, винищувала поголовно, дуже послідовно від академіка до сільського вчителя і винищувала тільки тому, що інтелігенція, творчий цвіт нації зберігали вірність українському слові, українській духовності” [2; 72]. Питання збереження і розвитку української мови неодноразово порушувалось О. Гончарем на письменницьких з'їздах. У виступі на V з'їзді письменників Радянської України 16 листопада 1966 р. він констатував, що стан викладання української мови в середній і вищій школах гірший, ніж іноземної [1; 59]. Письменник розвінчував міф, що українці цураються рідної мови, яка є

однією з найбагатших мов слов'янства. Цією мовою Україна склала триста тисяч пісень, явивши людям пісенні шедеври, наша нація дала світові геніальних поетів, зажило українське слово шани й визнання серед народів далеких і близьких. Письменник закликав учителів – словесників відкривати дитині ясний світ людяності, прищеплювати любов до того, що потім протягом життя буде для людини святим. Саме в школі повинні закладатися патріотичні почуття, любов до рідного краю, до матері, до батька, до рідної історії, до рідної мови, такої співучої, запашної, милозвучної [8; 206].

Дедалі погіршувалося становище української мови і в брежнєвські часи. Закривались сотнями і тисячами українські школи, українська мова перестала звучати в багатьох установах, її виганяли з усіх сфер життя. І ніхто не відповів згідно за законом за здирання українських вивісок у Вінниці, за знесений у Києві будинок М.Заньковецької, Довженків у – Житомирі, за те, що бездушно розорювали стародавні городища, степові кургани [2; 68]. Людей за любов до української мови переслідували, виганяли з роботи, пришивали ярлики націоналістів.

У багатьох виступах О. Гончар засуджував брежнєвсько-сусловську камарилью, яка була сповнена паталогічної ненависті до всього національного. Адже саме вона посилено втілювала в життя глибоко антинаукову теорію про злиття націй, що було нічим іншим, як найгрубішою сваволею догматиків, злочинним зазіханням на природні права народів.

Письменник підкреслював, що національним мовам готувалась доля “неперспективних” сіл і, певне, для цього насильно заохочувалась міграція величезних мас людинності з регіону в регіон, щоб, руйнуючи генетичну пам'ять народів, позбавляти їх коріння, виростити людей ніяких, без-

пам'ятних, апатичних, окрім “бормотухи” байдужих до всього, щоб замість мислячих свідомих громадян мати перед собою натовп спримітизованих, задурманених догмами послухників, сонних і напівсонних душ, таких зручних для адміністративно-бюрократичного апарату [2; 67]. З гнівом і зневагою говорив він про тих високопоставлених чиновників, які руйнували пам'ятники історії та культури, виганяли рідну мову з школи, установ та зборів, оголошували про неприступність мови отчої.

Значне місце у виступах митця відводилось проблемі чистоти української мови. У статті “Будьмо гідними святинь” містяться роздуми О. Гончара про значення класичної літератури для підтримання моральної чистоти народної душі, духовного здоров'я нації. Письменник вважав, що мовною цнотливістю насичені твори Кобзаря, поезії Лесі Українки, новели М. Коцюбинського, які можна було читати в сім'ї, в присутності матерів і дітей. Але в сьогоdnішній час на сторінках творів деяких письменників подибуємо багато вульгаризмів, брутальної парканної нецензурщини. На думку письменника, мова притонів, смердючий рекитерський жаргон не може бути мовою справжньої літератури [5].

Для О. Гончара проблеми мови, культури були невіддільні від проблем екологічних. Могутні наднаціональні відомства прагнули прорити канал Дунай – Дніпро, ледве не погубили Байкал і довели до катастрофи Аральське море. Україна задихається від перенасиченості промисловістю, люди страждають від хвороб, забруднюються води, підупадають поля. Письменник виступав проти будівництва атомних електростанцій в Чигирині і у верхів'ях Десни [2; 69].

Турбуючись про збереження і розвиток української мови, О. Гончар пропонував провести цілу низку заходів.

Зокрема, слід повернутись до народних коренів, до глибин духовності. Національна мова повинна охоронятись державними органами, і це повинно робитись послідовно, чесно і справедливо. Необхідно проводити свята рідної мови, щоб у такий спосіб надати підтримку народним учителям, які дбають про те, щоб діти наші не виростили безбатченками, щоб вони знали, хто ми і чиї ми діти. Вкрай важливо видавати словники і посібники різного типу для тих, хто бажає поглибити свої знання з української мови. Письменник закликає молодь частіше звертатися до класики, до кращих творів українських письменників, до пісні, до фольклору [7]. Пристрасне слово О. Гончара служило і служить справі національно-культурного і державного відродження України.

Література:

1. Гончар О. Т. Твори: В 7 т. – К., 1988. – Т. 6.
2. Гончар О. Т. Чим живемо. На шляхах до українського відродження. – К., 1991.
3. Дзюба І. М. Між культурою і політикою. – К., 1998.
4. Духовне відродження культури України: традиції, сучасність. – Рівне, 1994.
5. Літературна України. – 1993. – 4 лютого.
6. Малиновська М. Олесь Гончар. – К., 1971.
7. Молодь України. – 1988. – 11 травня.
8. Наєнко М. К. Краса вірності. – К., 1991.
9. Погрібний А. Г. Олесь Гончар. Нарис творчості. – К., 1987.
10. Семенчук І. Р. Олесь Гончар. – К., 1978.